

Preiti pot do kraja ...

Lojze Krakar, pesnik, novinar, urednik, prevajalec, literarni zgodovinar in esejist, je s trinajstimi samostojnimi pesniškimi knjigami zaznamoval drugo polovico 20. stoletja – Njegove izbrane pesmi bodo ob 100. obletnici njegovega rojstva izšle v knjigi *Od tebe dalje štejem svoje dni*

Tekst: **Boža Krakar Vogel**

Pot do »kraljev treh, kelmorajnskih« se je za Lojzeta Krakarja nenadoma končala v noči pred božično, 23. decembra 1995. Nemara je svoj bližnji, prezgodnji konec, morda prav v prazničnem času, na tihem slutil že poprej, tako da v pesmi *Pred jesenskim večerom*, ki zveni v dobršnem delu kot zarotitveni obrazec za odganjanje hudega.

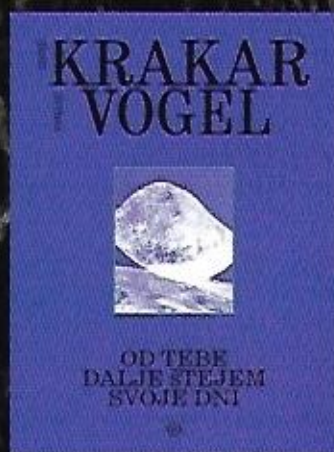
Prezgodaj je še. Pastir na paši
še peče si svojo večerjo v oblicah.
Prezgodaj je še. K večerni maši
še ni šla iz bližnje hiše ženica.
Prezgodaj je še. Še letajo ptiči
iz vrabčje družine v mraku pred vrati.
Prezgodaj je še oditi, ne uniči
veselja njim, ki žele praznovati ...

Krakar se je poslovil dva meseca pred 70. rojstnim dnevom, prej kakor njegovi generacijski kolegi, pesniki, rojeni v dvajsetih letih prejšnjega stoletja, med katere sodijo: Jože Šmit, Peter Levec, Ada Škerl, Ivan Minatti, Ciril Zlobec, Tone Pavček, Janez Menart, Kajetan Kovič. Naštetni so začeli z graditeljsko liriko v tedanjih revijah in časopisih, Lojze Krakar je v skoraj graditeljski maniri 1949. izdal tudi svojo prvo pesniško zbirko *Vzponu mladosti*, ki je slavila izgradnjo nove domovine. In čeprav pesmi iz tega obdobja na splošno nimajo velike literarne vrednosti,

med njimi vseeno najdemo nekaj presežkov. V Krakarjevi zbirki so to gotovo spomin na taborišče Buchenwald *Pesnikovo drevo v taborišču smrti* in še nekatere, ki izražajo sočutje do obrobnega in drugačnega posameznika, kot kaže odlomek iz pesmi *Berač*:

Ti zagovarjaš, porekó, lenuha,
ki je navajen žuljev tujih rok;
za vsakogar je v naši hiši kruha,
kotiček tudi zanj, ki je ubog.
Vem, res je to. Priznam vam, bratje moji.
Po pameti je greh ta moja pesem.
A kaj: srce pa v govoric svoji
drugače dé. Poslušal le srce sem.

Petdeseta leta, ki so v slovenskem pesništvu prinašala odmik od socialističnega realizma v intimizem in kasneje modernizem, so bila za Krakarja burno in naporno obdobje postopnega streznjevanja in razočaranja po zanosu povojnih let, obdobje negotovih iskanj in vijugavih poti do pomembnih življenjskih ciljev. Pri 24 letih je, še študent slavistike brez zanesljivih sredstev, postal oče, leto dni mlajša žena Mara, študentka na igralski akademiji, pa je bila v enakem socialnem položaju. Mene, njuno pogosto bolešno hčer, je zato vzela k sebi v Semič Lojzetova mama Ana, starši pa so vsak konec tedna prihajali na obisk. Čakanje na njen vlak na semiški postaji je bilo zame vedno nekoliko praznično, obdajal ju je duh nekega

Izbrane pesmi Lojzeta Krakarja so opremljene s fotografijami njegovega vnuka, priznanega fotoreporterja Voranca Vogla.

Lojze Krakar

drugega, bolj svetovljanskega sveta, ki se mi je zdel privlačen, čeprav sem se v Semiču počutila popolnoma doma. To je bil za starše tudi čas dokončanja študija in prvih zaposlitev – za mamo v gledališčih v Kranju in Celju, oče pa je še kot študent delal kot novinar pri reviji *Tovariš* pa v mladinski redakciji Radia Ljubljana, kot urednik *Cicibana*, nato pa kot knjižni urednik v Cankarjevi založbi. Vmes ga je ves čas mikalo tudi študijsko izpopolnjevanje, tako da je v letih 1958/59 preživel petnajst mesecev v Varšavi kot študent polonistike. Rezultat tega bivanja je med drugim *Antologija poljske lirike 20. stoletja* (1963). Tudi kasneje je ohranjal intenzivne stike s poljsko književnostjo in veliko prevajal.

Čeprav kar 13 let ni izdal pesniške zbirke, pesniško ni molčal. Po revijalnih objavah je leta 1962 izdal kar dve zbirki, *Cvet pelina* za odrasle in *Sonce v knjigi* za otroke. Za obe si je priskrbel nagrado, za *Cvet pelina* nagrado Prešernovega sklada, za *Sonce v knjigi* pa Levstikovo. Če so otroške pesmi hudomušne in v šaljive tone ovijajo radosti, igre in stiske otrok na slikovitem ozadju narave, so pesmi v zbirki *Cvet pelina* polne disonantnih tonov, medčloveške odtujenosti, razočaranja, osamljenosti, tako da se pesniku kot groteska kaže tudi lastna podoba (*Avtoportret*):

Zdajle ob enih ponoči sem kot Picassojeva slika:
oči nekje zunaj mene votlo gledajo vame
in v tole srce, ki držim ga na dlani koščene roke,
v srce, velikansko in temno kot zemeljska krogla ponoči;
vse je vijugasto v meni in vse je koničasto zunaj
in neki skrivnostni obraz z napisom »Žena poeta«

gleda od daleč iz kota kot laik na to zavozlano
in nerazrešljivo podobo z naslovom »Pesnik ponoči«.

Taka izmaličena tragikomična samopodoba se ne počuti dobro kot pometač nebes nove družbene stvarnosti »jarih vladarjev«, bolje se počuti v *Kolodvorski restavraciji*, med bohemi, ki jih je družba odrinila na rob:

Vsi smo tu pravzaprav strašni berači,
brez idealov, žena in boga,
večni bohemi in večni nergači,
žejni življenja in lačni srca.

Vendar ti temačni disonantni toni ne izzvenijo v brezizhodnost. V naslednji zbirki, *Med iskanci biserov* (1964), namreč svoja iskanja, primerljiva z napornim iskanjem biserov na morskem dnu, utiri v vztrajanje in zaupanje v smisel, kljub negotovosti, razčlovečenemu svetu, v katerem se zdi iskanje biserov največkrat brezupno nesmiselno početje. Pesništvo, ki se globoko v sebi ne odpoveduje svojemu intimnemu smislu, dejali bi, da »pogosto stopa po robu obupa, a nikoli ne obupa,« je zapisal Peter Kolšek.

Utrujen sem, na smrt utrujen, draga.
Kot dolga pot na dno me noč duši.
In ko odhajam zjutraj preko praga,
srce še komaj čutim, da brli.
A vendar, ko na dlani se zasveti
spet tisti drobni kamenček iz sanj,
bi hotel vse še enkrat preživeti
in do pekla se potopiti zanj.

Šestdeseta in sedemdeseta leta so bila za Krakarja izredno plodovita. Izdal je deset pesniških zbirk ali izborov. Omenimo zbirko *Noč, daljša od upanja* (1966), ki prinaša tudi vrsto spominov na študijsko bivanje v Parizu in vtise, ki jih prežema nekoliko ironičen pogled na zamiranje starih idealov, ki so jih gojili mladi, zdaj pa ostareli borci in nekdanji verniki v harmoničen svet po vojni kataklizmi. Ob ogledu prvomajske parade na Elizejskih poljanah se takole identificira s starimi borci:

Anciens combattants, o anciens combattants!
Malce smo stari, anciens combattants.
Malce nerabni, anciens combattants.
Malce naglušni, anciens combattants.
In mnogim napoto, mes chers combattants.

Ironija, ena od Krakarjevih perspektiv motrenja ničevosti sveta se je zgostila v satirični zbirki *Predlogi* (1971), v kateri se posmehljivo ozre tudi na svoj položaj pesnika:

Podpisani književnik Lojze Krakar
prodam talent Odpadu LRS.
Zasluzim manj kot napitnin natakarkar
in kaj mi bo le pesniški sloves.

Z zbirko *Nekje tam čisto na robu* (1975), za katero je leta 1977 dobil Prešernovo nagrado, Krakarjeva poezija dobiva čedalje bolj sprijaznjene in pomirljive lege – smisel najde v vztrajanju na robu, stran od človeškega vrvenja in prerivanja, v sobivanju s pristnimi bitji in stvarmi:

Nekje, tam čisti na robu, je koča ...
Ah, dobro je, vzklidem življenju,
da si si izmislilo takšne kočice,
posebno, če v njih so mački,
ki predejo bele povoje
in nas povijajo vanje,
kadar nas svet že odpiše.

Podobna, še stopnjevana razpoloženja pomirjenja, modrosti, vztrajanja najdevamo v zbirkah *Romanje v Kelmorajnu* (1986), *Klinopisi* (1988) in *Pacem in terris* (1990). Spoznanje, da je človekova danost samotno vztrajanje, postaja poglobljeno sporočilo zadnje faze Krakarjevega bivanjskega pesništva, kot to z ekspresivnimi metaforami ubesedi v pesmi *Romanje v Kelmorajnu*:

Preiti pot do kraja.
Do zadnje rimske meglice.
Do vrat in zida raja.
Do zemljine sredice.
Do tam, kjer so zvezd grobišča.
Do najtemnejše globače.
Prav noter v sredo morišča.
Do same nebeške palače.
Čez jerihonsko obzidje.
Prek kanibalskih naselij.
Do tam, kjer več čez ne prideš.
Kjer sneg zadnjo gaz pobeli.
Do prabesed razodetja.
Do najčistejšega izvira.
Do iskre praspocetja.
Do tja, kjer se umira.
Tja v zadnji šotor ciganski.

Do dna pekla in še niže,
Do kraljev treh, kelmorajnskih,
kot naši pradedje, za križem.

Zato pesnik svoje potovanje iskalca biserov na dnu morja sklene v zbirki *Tu in onstran* (1993) v pesmi *Seno* z naslednjimi pomirjenimi verzji:

Kar tu bilo je dobro ali slabo,
bo našlo v tebi mir, ko te ne bo.
Ne misli včeraj, raje jutri misli. //
Želje obesi kot seno na svisli,
da posuši jih zvezdnato nebo.
Najlepsi sen je sen sena: pozaba.

Ta razpoloženski lok Krakarjeve bivanjske poezije pogosto najdemo tudi v pesmih z ljubezensko tematiko, ki izpoveduje čustva od zanosa, nežnih spominov do bridkih spoznanj ločitev in koncev. V pesmi *Ljubezen* (*Cvet pelina*, 1962) beremo tako:

Od tebe dalje štejem svoje dni.
In nič ne maram, če mi bo živeti
le toliko, kot je metulju dano:
glej, svet je pisan in nebo prostrano
in poldan je in toplo sonce sveti
in dolgo je, še dolgo do noči.

Ob ljubezni, ki se je v svoji trpeči resignaciji ni več nadejal, čuti neizmerno hvaležnost:

Roj os mi znesel gnezdo je v srce
in korenine glojejo mi krti.
O, vreži v mojo skorjo svoje ime,
da ga kot biblijo bombral do smrti!
(*Zrelost II, Med iskalci biserov*, 1962)

Pogosto se človek zave, kaj je imel, šele ko to izgubi:

Nisem te videl, ko si prišla
tisti večer naokoli.
Zdaj šele vidim te, ko si odšla,
in šele zdaj vem, da tu si bila
in te ne bo več nikoli.
(*Spoznanje, Cvet pelina*, 1962)

V vrtincu nomadskih beganj po svetu kljub trpkemu spoznanju, da je iskanje ljubezni zanj še eden od nedosegljivih biserov, pa pomeni pesniku spomin na ljubezen vseeno svetlo točko na poti, ki se seli »v nove pomladi iz zim, v travnato radost po suši«:

In ko kot v kožuh zaviti
ležem zvečer med spomine,
ti zablestiš kot privid
večno zelene doline.
(*Vdanost*, 1970).

Edina najbolj zanesljiva stalnica v iskanju pomiritve pa sta za Krakarja rojstni kraj Semič in Bela krajina. Tu zaživi paleta likov in dogodkov iz resničnosti in njegovih spominov – semiške gorice, belokranjsko kamenje, »univerza pred cerkvijo« po nedeljski maši, mati, spomini na očeta in deda in njuno zdomstvo v Ameriki, pa na sosede in praznike. Pesmi s tematiko Semiča se pojavljajo v vseh zbirkah, v kasnejših še pogosteje. V himničnem razpoloženju slika semiške gorice že v *Vzponu mladosti* (1949):

Veseli moj dom je. Ko se pozlatijo
v jesenskem soncu semiške gorice,

so lepe kakor pravljicne kraljice,
pripravljene na veliko gostijo. //
In lep moj dom je. Kadar se razcveta
spomladi breskev rožnato zardela
takrat so te gorice kot dekleta,
zaljubljena, vihrava in vesela ... //
Moj rodni dom! Za vse, kar nosim v sebi
po tej sivini zemlje od mladosti,
za vso ljubezen in ves krč bridkosti
dolžan sem skromno hvalo tudi tebi.

Bela krajina in z njo Semič je tudi kraj, kjer je spoznal in ponotrnil najpreprostejše in najpomembnejše življenjske vrednote (*Sporočilo*, 1978):

Že dolgo več nisem bil tukaj ob času,
ko so cveteli kostanji in vrtnice.
Tam, kjer sem učil in so me učili,
ni najti teh hrustavih kostanjev
in senc sliv in ob nedeljah zjutraj
maše in velikega modrovanja, univerze
pred semiško cerkvijo malo čez deveto ...

Semič je tudi kraj, kjer smo nameravali leta 1995 družinsko preživeti božič. Krakar se je tega zelo veselil. Vendar se je njegovo romanje v Kelmorajn dan pred tem izteklo, njegova »pot do kraja« pa je pustila vtis nedokončanosti.

Prav gotovo bi imel še dosti povedati kot pesnik, ki ga literarni zgodovinarji označujejo kot samohodca, »klasika med modernisti in modernista med klasiki«, kot zapiše Boris Paternu (*Zadarska revija* 1, 1995: 6), in dodajmo: kot pesnika izvirnih metafor, porojenih predvsem iz tankočutnega prisluškovanja in zaznavanja narave (... na straži so le suličaste trave. / Grm, zgrbljen vase, kot vojak prezeba ... (*Noč II, Romanje v Kelmorajn*, 1986)), pa ekspresivnega slikarja bivanjske groze (*Med iskalci biserov*, 1964):

Umrli bodo biseri in sanje,
ostal bo le trpljenja grenki vonj
in na čeri nataknjene lobanje
s pošastno salvo iz koralnih kron.

Gotovo bi se še ukvarjal s prevajanjem iz francoščine, poljščine, nemščine, hrvaščine, srbsčine, kot je delal vse delovno življenje. Uredil bi še katero knjigo ali nemara pesniško zbirko, podobno kot je zasnoval in urejal zbirko *Lirika*. In morda bi nadaljeval raziskovalno delo, pisanje razprav o Goetheju (o katerem je napisal doktorsko disertacijo *Goethe pri Slovencih*, 1972), o Vrazu, Kopitarju, Koseskem, o bojih s Turki v slovenski romantični književnosti, zbranih v zbornikih razprav in esejev *Prepletanja* (1978) ter *Zmage in porazi pesnikov* (1998).

Zanimivo je prebirati korespondenco med Bleiweisom in Koseskim, ki jo je pridobil v Frankfurtu od pravnukinje Koseskega. Potrjuje se, da je Bleiweis med slovenskimi pesniki najbolj cenil Koseskega, »ki je odprl popred neznane, čudapolne zaklade slovenskega jezika«, ga poimenoval »slovenski Gundulič«, »knez pesnikov«, »rodoljubom najdražji poet«, »dika slovenskega naroda« itd. (*Prepletanja*: 18-19). O Stanku Vrazu Krakar zapiše, da je »po razgledanosti (vendar ne po samodisciplini) dosegal svojega rojaka, sošolca in prijatelja Miklošiča«, vendar pa ni nikoli »povsem obvladal ne knjižne slovenščine

ne knjižne hrvaščine«, da je njegovo pisanje zato bližje vzhodnoštajerskemu dialektu kakor Prešernovi knjižni slovenščini ali hrvaški štokavščini (*Prepletanja*: 84). Krakarjevo z vso znanstveno akribijo opravljeno delo je v akademskem svetu zunaj Slovenije celo bolj znano kakor pri nas. Ko sem bila pred leti predstavljena znanemu italijanskemu literarnemu zgodovinarju, me ni vprašal, ali je tale Krakar, moj oče, pesnik, ampak ali je pisec razprav o Goetheju in Kopitarju.

Krakarju bi sicer težko rekli pisatelj. Pa vseeno med njegova prozna dela spadata drobna zbirka kratkih zgodb *Skice spominov* (1995) in besedilo v dokumentarni monografiji o Auschwitzu, Buchenwaldu in Mauthausnu *Od tod so bežale še ptice* (1962), kjer v uvodu zapiše: »Napisal sem besedilo za tole knjigo. Ko sem se dela lotil, se mi je zdelo, da mi bodo šle strani same izpod rok, saj sem poznal, kar sem hotel napisati. Poznal ne le iz lastnih doživetij med vojno, marveč tudi iz prebiranja, srečanj in obiskov vsa ta leta v miru. Toda ko sem se pisanja lotil, me je snov že po prvih straneh zasula. Zasula, kakor da bi pred mano vstali milijoni ljudi, ki so pustili svoj pepel v nacističnih koncentracijskih taboriščih, in bi mi vsak od njih začel pripovedovati svojo zgodbo. Nenadoma se mi je zazdelo, da slišim glasove v vseh jezikih te stare Evrope: glej, da bo v tem, kar pišeš, tudi moja zgodba! In ne oznanjuj pozabe, pozaba je zločin. Izmislili so si jo tisti, ki jim je težko poslušati, kaj so nekoč počeli. Ali tisti, ki jim na tihem dajejo prav. Pa vsi tisti, ki bi sami lahko stori- li isto.«

Ves ta opus je nastajal večinoma ponoči, ob premnogih pokajenih cigaretah. Čeprav je Krakar kdaj pa kdaj dajal vtis neurejenega in nekoliko subverzivnega bohema, ki je znal izreči tudi kakšno pikro na račun človeškega napuha in stremušva ljudi na položajih, je bil do svojega dela skrajno odgovoren. Pa naj je nastajalo na cigaretnih škatlicah ali na papirnih polah, na roke, tako da so mu zaradi mnogih črt komaj razpoznavne rokopise večinoma pretipkavale profesionalne tipkarice. Računalnik za časa njegovega življenja še ni bil brezpogojna nuja, zato se za to možnost sploh ni zanimal, tako kot se ni nikoli naučil voziti avta ali sploh delati kaj praktičnega.

V spominu nam, ki smo ga poznali, ostaja človek dveh obrazov: veder, duhovit, družaben ali pa mrk, depresiven, ki se po več dni ni prikazal iz sobe. Za to ima velike »zasluge« tudi travma iz mladostniških let v taboriščih, kamor so ga iz gimnazijskih klopi odgnali komaj sedemnajstletnega.

Svoje je prispevalo tudi »nomadstvo« – deset let odhodov v Frankfurt, kjer je služboval kot predavatelj na univerzi, in kasneje v Zadar. Izjemna osebna občutljivost pa je prispevala, da so ga zelo bolele družbene krivice, posebno če so bili vpleteni kolegi. Razvedrilni izhod so bili v prvi vrsti odhodi v Semič, pa tudi na morje in na številna samostojna potovanja po svetu.

Ob 100. obletnici njegovega rojstva pa lahko ta zapis mirne duše sklenem z oceno, ki jo je zapisal Denis Poniž: »Lojze Krakar je bil pesnik, ki se je s svojo liriko neizbrisno vtisnil v podobo slovenske poezije druge polovice dvajsetega stoletja.« Pa tudi to, da je po njegovi smrti za njegovo pesniško in sploh literarno življenje veliko naredil njegov rojstni kraj, Semič, ki je leto 2026, 100. obletnico njegovega rojstva, razglasil za Krakarjevo leto v Občini Semič. ■